

КОЧКО В. В.,

викладач кафедри адміністративного права
(Донецький державний університет управління)

ТРЕТЯКОВА В. С.,

студентка факультету права та соціального
управління
(Донецький державний університет управління)

УДК 336.717.3 (477)

ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

У статті розглядаються питання застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення порядку здійснення депозитарної діяльності в Україні. Розглянуті елементи складу адміністративного правопорушення, вивчена та висвітлена відповідна нормативна база.

Ключові слова: *Депозитарна система, цінні папери, облік, депозитарні установи, депозитарна діяльність, центральний депозитарій, зберігачі, Національний депозитарій, правопорушення.*

В статье рассматриваются вопросы применения мер административной ответственности за нарушение порядка осуществления депозитарной деятельности в Украине. Рассмотрены элементы состава административного правонарушения, изучена и освещена соответствующая нормативная база.

Ключевые слова: *Депозитарная система, ценные бумаги, учет, депозитарные учреждения, депозитарная деятельность, центральный депозитарий, хранители, Национальный депозитарий, правонарушения.*

The article examines the application of measures of administrative responsibility for violation of the order of depository activities in Ukraine. The elements of an administrative offense studied and covered the relevant regulatory framework.

Key words: *depository system, securities, accounting, depository institutions, depository services, a central depository, the guardians, the National Depository, offense.*

Вступ. Ринок цінних паперів має приваблювати інвесторів законністю, чесністю і порядком. Подальший розвиток фондового ринку України потребує одночасного формування і вдосконалення системи регулювання і контролю за його внутрішніми процесами. Це зумовлено складністю, мінливістю даного ринку, великою кількістю професійних і непрофесійних учасників, значними обсягами різноманітних операцій. Внаслідок правопорушень на фондовому ринку страждають інтереси широкого кола інвесторів, падає рівень їх довіри до учасників фондового ринку, виходячи з чого постає проблема більш детального вивчення і розгляду складу адміністративного правопорушення, передбаченого в статті 16310 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Розглядом загальних положень адміністративної відповідальності та складу адміністративного правопорушення займалися такі вчені-адміністративісти, як В.М. Манохін, Ю.П. Битяк, Д.М. Бахрах та інші. Питання адміністративної відповідальності на фондовому ринку тією чи іншою мірою висвітлювали в своїх дисертаційних дослідженнях Р.С. Демчак, А.О. Приступко, Д.О. Андрєєв, Г.М. Остапович. Однак вони розглядалися поверхнево, у більш чи менш вузькому чи широкому розумінні. Розглядувана авторами тематика детально досліджена не була, що вказує на новизну та актуальність зазначеної теми, тим більше з урахуванням того, що саме зараз вноситься багато змін в правове регулювання фондового ринку, зокрема такого напрямку, як депозитарна діяльність.

Постановка завдання. Розглянути питання захисту депозитарної діяльності в Україні за допомогою норм адміністративного права, що встановлюють, які діяння в цій сфері є протиправними і тягнуть за собою адміністративну відповідальність. Задля цілей цієї статті будуть розглянуті елементи складу правопорушення, передбаченого ст. 163¹⁰КУпАП [1].

Результати досліджень. Перед тим як детально розглянути положення зазначеної статті, слід розглянути загальне розуміння депозитарної системи України, яка виступає важливим сегментом інфраструктури ринку цінних паперів і служить складовою системи гарантування прав власників фондових активів. З точки зору нормативного врегулювання діяльності депозитарної системи в сучасних умовах прийнято новий Закон України «Про депозитарну систему» від 06.07.2012 р. № 5178-VI (далі – Закон) [4]. Вказаний нормативний акт закріплює, що депозитарною системою України є сукупність учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Депозитарною діяльністю відповідно до ст. 1 Закону є діяльність професійних учасників депозитарної системи України та Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку і обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі – Розрахунковий центр), депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України. Під професійними учасниками депозитарної системи України слід розуміти Центральний депозитарій та депозитарні установи. Центральним депозитарієм є юридична особа, що функціонує у формі публічного акціонерного товариства відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [2], з урахуванням особливостей, встановлених Законом¹. Акціонерне товариство набуває статусу Центрального депозитарію з дня реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) в установленому порядку правил Центрального депозитарію. Під депозитарною установою слід розуміти юридичну особу, що утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яка в установленому порядку отримала ліцензію на провадження депозитарної діяльності депозитарної установи. Загалом учасниками депозитарної системи України визнаються Національний банк України, професійні учасники депозитарної системи України, депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр, емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти.

З урахуванням викладених положень щодо понятійного апарата слід детальніше розглянути склад адміністративного правопорушення зазначеного у статті 163¹⁰ КупАП за назвою «Порушення порядку внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів».

Так, Ю.П. Битяк під складом адміністративного правопорушення розуміє сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок). До складу адміністративного правопорушення входять такі його елементи, як об'єкт, об'єктивна і суб'єктивна сторони та суб'єкт правопорушення.

Під об'єктом адміністративного правопорушення розуміється те, на що воно посягає. Адміністративний проступок заподіює шкоду або створює загрозу її заподіяння суспільним відносинам, які й становлять об'єкт проступку. Родовим об'єктом в розглядуваній статті виступають відносини у сфері фінансів, а точніше – функціонування фінансових ринків (фондового ринку). Безпосереднім об'єктом правопорушення можна визначити суспільні відносини в сфері здійснення депозитарної діяльності стосовно належного використання системи депозитарного обліку цінних паперів.

Відповідно до ст. 4 Закону під системою депозитарного обліку цінних паперів слід розуміти сукупність інформації, записів про емісійні цінні папери (вид із зазначенням типу, номінальна вартість і кількість, обмеження обігу тощо) на рахунках у цінних паперах власників таких рахунків, про емітентів, власників цінних паперів, що мають права за цінними паперами та права на цінні папери, обмежень прав на цінні папери, уповноважених ними осіб, управителів, заставодержателів, інших осіб, наділених відповідними правами щодо цінних паперів, яка містить дані, що дають змогу ідентифікувати емісійні цінні папери і зазначених осіб, реєстр кодів цінних паперів (міжнародних ідентифікаційних номерів цінних паперів), а також інша передбачена законодавством інформація.

Згідно із Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.04.2013 № 735 «Про затвердження Положення про провадження депозитарної діяльності» [3] (далі – Положення № 735), систему депозитарного обліку цінних паперів складають:

1. Первинні документи;
2. Облікові реєстри оперативного обліку;
3. Активні та пасивні аналітичні рахунки депозитарного обліку;
4. Реєстр кодів цінних паперів.

¹ Фактично на сьогодні Центральним депозитарієм в Україні є Публічне акціонерне товариство «Національний депозитарій України».

До первинних документів належать документи, які є підставою для здійснення депозитарних операцій, а саме:

1. Розпорядження (накази);
2. Документи, що підтверджують здійснення операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
3. Документи, що підтверджують здійснення безумовних операцій з цінними паперами;
4. Документи, що підтверджують здійснення операцій щодо цінних паперів;
5. Інші первинні документи, визначені законодавством України.

Облікові реєстри оперативного обліку – вторинні документи як результат хронологічного, систематизованого групування та узагальнення інформації первинних документів. До облікових реєстрів оперативного обліку належать, зокрема:

- 1) журнал розпоряджень;
- 2) журнал депозитарних операцій;
- 3) інші журнали, визначені цим Положенням та внутрішніми документами Центрального депозитарію, депозитарної установи;
- 4) депозитарний баланс.

Активні аналітичні рахунки депозитарного обліку – рахунки депозитарного обліку, які відкриваються депозитарною установою згідно з її внутрішніми документами та відповідно до вимог стандартів депозитарного обліку, затверджених Національним депозитарієм України, погоджених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, з метою забезпечення депозитарного обліку депозитарних активів, зокрема, для відображення місця їх знаходження (зберігання) та стану випуску цінних паперів.

Пасивні аналітичні рахунки депозитарного обліку – рахунки депозитарного обліку, які депозитарні установи відкривають для депонентів та клієнтів згідно з їх внутрішніми документами та відповідно до вимог стандартів депозитарного обліку, затверджених Національним депозитарієм України, погоджених Комісією, з метою забезпечення депозитарного обліку цінних паперів на рахунках в цінних паперах депонентів і клієнтів та відображення операцій, пов'язаних з передачею права власності на цінні папери та обмеженням щодо передачі права власності на цінні папери.

Реєстр кодів цінних паперів – перелік станом на певну дату номерів (кодів), які дають змогу однозначно ідентифікувати цінні папери або інші фінансові інструменти.

Слід зазначити, що первинні документи, облікові реєстри оперативного обліку, активні та пасивні рахунки депозитарного обліку, реєстр кодів цінних паперів як інформація можуть виступати у якості так званого предмету правопорушення, під яким розуміються елементи суспільних відносин, тобто суб'єкти відносин, їх зв'язки, діяльність, матеріальні речі (предмети) матеріального світу, з приводу яких виникають суспільні відносини, що охороняються нормами адміністративного права. В такому випадку предмет правопорушення має дуже великий обсяг і його детальне вивчення може мати суттєве значення для більш точної кваліфікації адміністративного проступку.

Аналіз об'єктивної сторони правопорушення дозволяє виділити декілька діянь, що несуть в собі елемент протиправності.

Перше з них – порушення порядку провадження депозитарної діяльності, яке призвело до втрати інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів. При цьому посилка на певний «порядок» несе в собі бланкетний характер, а втрата інформації є обов'язковим наслідком. Цей порядок на виконання норм Закону закріплено у Рішенні НКЦПФР від 23.04.2013 № 735 під назвою «Про затвердження Положення про провадження депозитарної діяльності».

Вказане Положення визначає:

- порядок провадження депозитарної діяльності Центральним депозитарієм ЦП та депозитарними установами з надання послуг із зберігання та обліку ЦП;
- вимоги до порядку відкриття, ведення рахунків у ЦП та проведення операцій на них;
- вимоги до діяльності учасників депозитарної системи та взаємовідносин між ними;
- вимоги до порядку складання реєстру власників іменних ЦП тощо.

Наслідок, в свою чергу, з точки зору обсягу втраченої інформації, у диспозиції статті не деталізований. Це дає нам змогу зробити висновок, що втрата інформації може бути повною або частковою.

Друге діяння виступає в ухиленні від внесення змін до системи депозитарного обліку. Під «ухиленням», на нашу думку, слід розуміти певну бездіяльність відповідних суб'єктів, або ж вчинення активних дій щодо невчинення дій, передбачених нормативними приписами.

Під третім діянням зазначається внесення завідомо недостовірних змін до системи депозитарного обліку. Під «внесенням» слід розуміти вчинення саме активних протиправних дій. Загалом згідно із Положенням № 735 під внесенням змін до системи депозитарного обліку стосовно цінних паперів конкретного власника розуміється діяльність, що здійснюється виключно депозитарними установами (у визначених законодавством випадках – Національним банком України або депозитаріями – кореспондентами), в установленому Комісією порядку на підставі:

- інформації, що подається Центральним депозитарієм, у разі вчинення правочину щодо цінних паперів на фондовій біржі щодо цінних паперів, облік яких відповідно до компетенції, встановленої цим Законом, веде Центральний депозитарій;
- інформації, що подається Національним банком України, у разі вчинення правочину на фондовій біржі щодо цінних паперів, облік яких відповідно до компетенції, встановленої цим Законом, веде Національний банк України;
- розпорядження, що подається кожним депонентом, що є стороною правочину, у разі вчинення депонентами однієї депозитарної установи правочину щодо цінних паперів поза фондовими біржами без додержання під час розрахунків принципу «поставка цінних паперів проти оплати»;
- розпорядження, що подається депонентом та Центральним депозитарієм або Національним банком України у разі вчинення депонентами різних депозитарних установ правочину щодо цінних паперів поза фондовими біржами без додержання під час розрахунків принципу «поставка цінних паперів проти оплати»;
- розпорядження та інших документів (у випадках, встановлених Комісією), що подаються депонентом, у разі встановлення або зняття обмеження прав на цінні папери та прав за цінними паперами відносно прав цього депонента;
- документів, визначених Комісією, у разі спадкування, правонаступництва чи в інших установлених Комісією випадках;
- рішення суду або уповноваженого законом державного органу, його посадової особи.

Як можна побачити, перелік видів інформації і документів є досить різноманітним, що передбачає їх детальне вивчення для належної кваліфікації діяння.

Суб'єктів адміністративного проступку в складі правопорушення поділяють на загальних і спеціальних, при цьому спеціальні суб'єкти, окрім ознак загального суб'єкту, характеризуються ще й своїми додатковими специфічними властивостями [6]. В розглядуваній нами статті присутній саме спеціальний суб'єкт. Ним виступає посадова особа Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України або депозитарної установи, так звана «спеціалізація» якого впливає із займаної посади. Ці особи уповноважені на підписування документів від імені Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України або депозитарної установи відповідно до законодавства України або нормативно-правових актів зазначених установ, або розпорядчих документів чи довіреності.

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу або необережності. Аналіз положень статті 163¹⁰ КУпАП дає змогу зробити висновки, що порушення посадовою особою Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України або депозитарної установи порядку провадження депозитарної діяльності може здійснюватися як умисно так і необережно внаслідок недбалого ставлення до своїх обов'язків. Ухилення від внесення змін або внесення завідомо недостовірних змін до системи депозитарного обліку, як вбачається із норми закону, може бути діянням лише з умисною формою вини, оскільки передбачає чітко направлену усвідомлену вольову поведінку винної особи, направлену на порушення нормативно закріпленого порядку здійснення відповідних дій. Мотиви при цьому можуть бути різні. В свою чергу, порушення порядку провадження депозитарної діяльності, що потягнуло за собою повну чи часткову втрату інформації із системи депозитарного обліку може бути як умисним, так і необережним. Вказане діяння може супроводжуватися як наявністю певних мотивів (наприклад, спричинення певних труднощів для інших працівників депозитарної установи), так і неохайним ставленням до посадових обов'язків внаслідок байдужого відношення.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що проведений вище аналіз юридичного складу правопорушення – порушення порядку внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів – сприятиме більш ефективній правозастосовній діяльності, а також буде підставою для подальших наукових розробок щодо впровадження новітнього законодавства про адміністративну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс. – Верховна Рада України. – 07.12.84 № 8073 – // Відомості Верховної Ради УРСР – 1984 р. – № 51. – ст. 1122
2. Про акціонерні товариства : Закон. – Верховна Рада України. – 17.09.08. – № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008 р. – № 50-51. – ст. 384.
3. Про затвердження Положення про провадження депозитарної діяльності НКЦПФР ; Рішення, Положення від 23.04.2013 р. № 735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1084-13>.
4. Про депозитарну систему : Закон. – Верховна Рада України. – 06.07.12. – № 5178-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013 р. – № 39. – ст. 517.
5. Про державне регулювання ринку цінних паперів України : Закон. – Верховна Рада України. – 30.10.96. – № 448/96-ВР. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 51. – ст. 2.
6. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін. ; За ред. Ю.П. Битяка. – К. : ЮрінкомІнтер, 2007. – 544 с.

